

Research Paper

Nostalgia for homeland in the daily lives of Iranian migrants

Roudabeh Pourghaffar¹, Hamid Ebadollahi-Chanzanagh², Maziar Jafroodi³

Received: Jan. 26, 2024; Accepted: Jun. 19, 2024

ABSTRACT

In recent decades, Iran has been considered one of the leading countries in terms of emigration. Iranian migration can be categorized into three waves, corresponding to three time periods. A) The years 1950-1979, during which most migrations were for higher education with the intention of returning to Iran. B) The years 1979-1995, when most migrations were forced due to revolution and war. C) The years 1995 to the present, where the majority of migrations are for economic reasons, aimed at achieving stability and a better life, without the intention of returning to the country. The aim of this research is to examine the memories and feelings of nostalgia among Iranian migrants during these three time periods. To this end, theories of collective memory and nostalgia were used to analyze the findings. This is a qualitative study, and the data were obtained through in-depth virtual interviews (via Skype and WhatsApp). In this study, interviews were conducted with 11 migrants residing in Australia, Germany, the Netherlands, and Sweden. The results indicate that memories and nostalgias in the first group primarily revolve around childhood memories, in the second group focus on political activities, and in the third group center on economic, social, and cultural issues. Memories from the first and second groups are more closely associated with feelings of nostalgia, and the sense of nostalgia in all three periods is more pronounced among the male interviewees than the female ones.

Keywords: migration, memory, nostalgia, homeland, daily life

1. PhD Student in Cultural Sociology, Sociology, Social Sciences Department, Faculty of Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran

2. Associate Professor, Sociology, Social Sciences Department, Faculty of Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran

✉ h_ebadollahi@guilan.ac.ir

* Corresponding Author

3. Emeritus Assistant Professor, Sociology, Social Sciences Department, Faculty of Humanities, University of Guilan, Rasht, Iran

INTRODUCTION

In recent decades, Iranians have emigrated for various reasons, including education, revolution, war, and socio-economic conditions. Like all migrants, the experience of Iranians in host countries has influenced their feelings towards their homeland. Iranian migrants, especially at the beginning of their migration, still feel a psychological and cultural connection to Iranian society and culture. In this context, this study examines the sociology of nostalgia among Iranians living abroad, utilizing existing approaches in the study of collective memory and the phenomenon of nostalgia to explore the reasons behind their nostalgic experiences related to Iran.

PURPOSE

The aim of this research is to identify the forms of recalling the homeland among Iranian migrants. Efforts to establish a relationship between social frameworks and the migration period on one hand, and the form of remembrance—especially its nostalgic type—on the other hand, are among the specific objectives of this study.

METHODOLOGY

The present research employs a qualitative method relying on in-depth interviews. The statistical population of the study consists of Iranian migrants who left Iran during three waves (before the revolution, the 1980s, and after 1995) and settled in the West. Samples were selected from all three waves of migration and included individuals of various genders and other social backgrounds. Due to the psychological and cultural nature of the topic and the importance of data quality, sampling was conducted using a convenience sampling method. The theoretical saturation rule was the reason for the cessation of interviews and the adequacy of the sample size.

The data were collected through semi-structured interviews (either in person or via online calls). Given the sensitivity of the topic, the limitations of sampling, and the small size of the sample, this study does not intend to generalize the results to the entire population but is merely an effort to express the feelings of a number of Iranian migrants regarding their homeland.

FINDINGS

Since the timing and reasons for leaving a country are among the most significant factors influencing individuals' lived experiences during migration and the type of nostalgia that accompanies it, we will first analyze the data based on waves of migration:

First Wave of Immigration

This group of immigrants, with an average age of around seventy, nostalgically reminisced about their homeland, focusing more on memories of childhood, family,

friends, respect for elders, the relationship between children and parents, collective culture, community spirit, mutual assistance, and rituals and ceremonies. They believe that these aspects are significantly weaker in Western societies due to an individualistic culture. This phenomenon is more noticeable among female immigrants compared to males.

Second Wave of Migration

This wave of migration is primarily driven by political reasons. The sense of exile and temporary residence are among the most significant feelings associated with migration for this group of migrants. They do not refer to themselves as migrants and always hold onto the hope of returning to their homeland. For them, the past is a political one, and their sense of nostalgia is largely focused on political activities, organizations, and friendships.

Third Wave of Immigration

This group of immigrants recalls the social, cultural, and economic issues of Iran with a negative sentiment. They express satisfaction with their current lives, and the nostalgia for their homeland among this group of immigrants is less pronounced compared to the previous two groups. Nevertheless, family and rituals are the most significant sources of longing for these immigrants. This group of immigrants strives to build a new identity for themselves in the host country.

Gendered Memory

First-wave migrant women have a dual feeling towards Iran, but ultimately they do not have much inclination to return and settle permanently in Iran. Among third-wave migrants, women have no desire for reverse migration at all. In this context, only second-wave migrant women are different. In contrast, the desire of men to return is significantly greater than that of women.

Small Immigrants

The memories (or post-memories) of individuals who left Iran during their childhood with their families have been shaped by their parents. The feelings of these individuals differ from those of their parents and vary depending on the period of their migration. The significance of Iranian rituals and the cultural contrast between the home (which is still somewhat Iranian) and the host society are clearly observable in interviews with these individuals. They have embraced a bicultural identity and do not feel a sense of nostalgia for Iran.

Nostalgia at the Onset of Migration

Most of the subjects studied experienced feelings of loneliness upon their initial migration due to the separation from family, friends, and their native language.

Iranian Cultural Research

Abstract

During this time, the experience of nostalgia helps individuals overcome feelings of loneliness and prepares them to enter and adapt to a new society. After entering the community, this feeling diminishes.

Homeland in Dreams

Many individuals experience dreams of returning to Iran, but these returns are accompanied by sadness. It seems that their conscious mind cannot accept the return and associates it with negative emotions. Among these individuals, those who left Iran for political reasons often dream of the fears they faced before migrating or of feeling lost in their homeland and unfamiliar with it.

CONCLUSION

Nostalgia is a type of remembrance that can arise due to sudden changes in the course of life and the unpredictability of the future (see: Davis, 1979). For immigrants, this change involves a shift in location and geography of life, entering a society that is fundamentally different from their country of origin, which leads to feelings of nostalgia. Nostalgia among immigrants is focused on the remembrance of their homeland and the experience of sorrow when comparing the present with the past. The findings of this study indicated that the nostalgia experienced by all participants in this research is of a reflective nature, and this is influenced by factors such as gender and waves of migration in different ways.

NOVELTY

Despite extensive research in the field of migration, there has been little investigation into the "emotions" of migrants after leaving their homeland and the impact of these emotions on their social and cultural integration. Migrants' emotions are shaped not only through direct social interactions but also by their memories, imaginations, expectations, and aspirations (Svašek, 218:2008). One of these sensory experiences is the experience of nostalgia. Examining the sense of nostalgia and its impact on the present and future lives of migrants can contribute to raising public awareness about the phenomenon of migration and inform policy-making in this regard. Additionally, the findings of such studies can confront individuals who intend to migrate with the emotional costs of such actions, enabling them to make more informed decisions.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of Interest has been declared by the author.

BIBLIOGRAPHY

- Akhtar, S. (1999). The immigrant, the exile, and the experience of nostalgia. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 123-130.
- Bellelli, G., & M. A. Amatulli (1997). Nostalgia, immigration, and collective memory. In J.W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé, et al., *Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspectives* (Pp. 209-233), Taylor & Francis.
- Boym, S. (2002). *The future of nostalgia*. Basic Books.
- davari, H., kermani, M., & Noghanidokht Bahmani, M. (2022). Nostalgia a messenger of ideology or a means to secularism? Semiotics of Urban Elements. *Cultural Studies & Communication*, In Press. doi: 10.22034/jcsc.2021.529569.2411
- Davis, F. (1979). *Yearning for yesterday: A sociology of nostalgia*. Free Press.
- Freud, S. (2006). *Tafsir-e Xâb [The Interpretation of Dreams]* (Sh. Roygarian, Trans.; 4th ed.). Tehran, Iran: Nasr-e Markaz.
- Friedman, N. (2004). Nostalgia, nationhood and the ne immigrant narrative. *Iowa Journal of Cultural Studies*, 5, 77-87.
- Ghorashi, H. (2003). Multiple Identities between continuity and change The narratives of Iranian women in Exile. *Focaal*, 42, 63-75.
- Gibson, M. A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human Development*, 44(1), 19-23.
- Hakimzadeh, S. (Sep. 1, 2006). *Iran: A Vast Diaspora Abroad and Millions of Refugees at Home*. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/iran-vast-diaspora-abroad-and-millions-refugees-home>
- Halbwachs, M. (1950). *The Collective Memory* / trans. FJ Ditter and VY Ditter. Introd. M. Douglas, London: Harper Colophon.
- Khorsandi, A. (2012). Music-related Nostalgic Experiences of Young People Living in Migration. University of Jyväskylä.
- Mhabetinejad, M., Khatami Mengli, M. (2023). Analyzing the place of nostalgia in Iranian immigration fiction with an emphasis on selected female writers (Akram Pedramnia, Nasim Wahabi, Fahima Farsaei, Fariba Sedikim). *Persian Language and Literature Research*, 68(21), 103-126.
- Mohaghar, A., Khatibi Ghozhadi, M. (2012). A survey on the relation between modernity and the Islamic fundamentalism based on nostalgia concept. *Political Studies of Islamic World*, 1(2), 35-55. doi: 10.30479/psiw.2012.177
- Naghbi, N. (2009). Revolution, Trauma, and Nostalgia in Diasporic Iranian Women's Autobiographies. *Radical History Review*, 2009(105), 79-91.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Nazari, A. A. (2020). Retrospective ideas and representing nostalgia in contemporary Iran. *Research Letter of Political Science*, 15(3), 201-236.
- Sadeghi, S. (2016). The burden of geopolitical stigma: Iranian immigrants and their adult children in the USA. *Journal of International Migration and Integration*, 17, 1109-1124.
- Sadeghi, S. (2019). Racial boundaries, stigma, and the re-emergence of “always being foreigners”: Iranians and the refugee crisis in Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 42(10), 1613-1631.
- Saffarheidari, S., & Saffarheidari, H. (2020). A sociological reading of nostalgia in literary modernism with an emphasis on Simmel’s, Weber’s and Luka’s thoughts. *Research Journal of Literacy Schools*, 4(9), 114-136. doi: 10.22080/rjls.2019.16651.1028
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L.m & Szapocznik, J. (2010). Rethinking the concept of acculturation: implications for theory and research. *American Psychologist*, 65(4), 237.
- Sedikides, C., T. Wildschut, L. Gaertner, C. Routledge and J. Arndt (2008). Nostalgia as enabler of self-continuity. *Self-continuity: Individual and Collective Perspectives*, 227-239.
- Seil, W. (2010). “Tito Time”, A Nation’s idealized past: Collective memory and cultural nostalgia through the memorialization of charismatic leaders.
- Shariati Mazinani, S., Bastani, S., & Khosravi, B. (2007). Societies in Nostalgia of Communities: A Look at Neo-Spiritualism in Iran (Based on Two Case Studies of Philosophical and Psychological Communities). *Cultural Studies & Communication*, 3(8), 177-195.
- Svašek, M. (2008). Who cares? Families and feelings in movement. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 213-230.
- Tavakoli Khomeini, A., Abdolmaleki, J., & Monsefpour, M. M. (2011). Immigrants Identity: A Reflection on the Identity of Iranian Second - Generation Immigrants. *National Studies Journal*, 12(47), 149-168.
- Volkan, V. D. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 169-179.
- Zhou, X., Sedikides, C., Wildschut, T. & Ding, G. (2008). Counteracting Loneliness: On The Restorative Function of Nostalgia. *Psychological Science*, 19(10), 1023-1029.

مقاله پژوهشی

نوستالژی وطن در زندگی روزمره ایرانیان مهاجر

رودابه پورغفار^۱، حمید عبداللہی چندانق^{۲*}، مازیار جفرودی^۳

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۶؛ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

چکیده

ایران در چند دهه اخیر یکی از کشورهای مهاجرفرست جهان به شمار می‌رود. مهاجرت ایرانیان را می‌توان در قالب سه موج مهاجرت، به سه دوره زمانی تقسیم‌بندی کرد: الف) سال‌های ۱۹۷۹-۱۹۵۰ که عمده مهاجرت‌ها به منظور تحصیلات عالی و به قصد بازگشت به ایران بود؛ ب) سال‌های ۱۹۹۵-۱۹۷۹ که بیشتر مهاجرت‌ها، مهاجرت‌های اجباری به دلیل انقلاب و جنگ بود؛ ج) سال‌های ۱۹۹۵ تاکنون که اکثر مهاجرت‌ها با اهداف اقتصادی و به منظور دستیابی به ثبات و زندگی بهتر و بدون قصد بازگشت به کشور است. هدف این پژوهش بررسی خاطره و احساس نوستالژی ایرانیان مهاجر در این سه دوره زمانی است. بدین منظور از نظریه‌های حافظه جمعی و نوستالژی برای تحلیل یافته‌ها استفاده شد. این پژوهش کیفی است و داده‌های آن از طریق مصاحبه‌های عمیق مجازی (اسکایپ و واتس‌آپ) به دست آمد. در این مطالعه با ۱۱ مهاجر ساکن کشورهای استرالیا، آلمان، هلند و سوئد مصاحبه شد. نتایج نشان می‌دهد خاطرات و نوستالژی‌ها در گروه اول عمدتاً حول خاطرات کودکی، در گروه دوم با محوریت فعالیت‌های سیاسی و در گروه سوم بر محور مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارند. خاطرات گروه اول و دوم بیشتر با احساس نوستالژی همراه است و احساس نوستالژی در هر سه دوره در مردان مصاحبه‌شده بیش از زنان است.

کلیدواژه‌ها: مهاجرت، خاطره، نوستالژی، وطن، زندگی روزمره

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۲. دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

* نویسنده مسئول

h_ebadollahi@guilan.ac.ir

۳. استاد بازنشسته جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۱. مقدمه و بیان مسئله

در پنجاه سال اخیر جامعه ایران شاهد تحولات و تغییرات بسیاری بوده است. در دوران حکومت پهلوی دوم فرایند مدرن‌سازی ایران، که از دوره قاجار آغاز شده بود، شتاب بیشتری گرفت. در این دوره، با وجود نیاز کشور به نیروی متخصص و تحصیل‌کرده، دانشگاه‌ها از ظرفیت لازم برای تربیت چنین نیرویی برخوردار نبودند. در نتیجه، طبقه متوسط که از شرایط اقتصادی نسبتاً خوبی برخوردار بود تمایل پیدا کرد فرزندان خود را برای ادامه تحصیل به خارج از کشور بفرستد. بسیاری از این افراد قصد بازگشت به کشور و دستیابی به موقعیت اجتماعی بهتر را داشتند. انقلاب ۱۳۵۷ و به دنبال آن جنگ به‌طورکلی ساختارهای جامعه را تغییر داد. بسیاری از وابستگان به رژیم سابق و فعالان سیاسی در سال‌های پس از انقلاب و در دوره جنگ اقدام به مهاجرت کردند. دوره پس از جنگ، با اجرای سیاست‌های اقتصادی نئولیبرال همراه بود که به تبع آن فقر، بیکاری و اختلاف طبقاتی گسترش پیدا کرد. از دهه ۱۳۸۰ به بعد تحریم‌های اقتصادی فشار بسیاری بر جامعه تحمیل کرد که منتج به سیل عظیم مهاجرت به خارج از کشور شد که تا سال‌های اخیر ادامه دارد. گروه اخیر، تنها جویای زندگی بهتر خارج از مرزهای ایران بودند و عمدتاً قصد بازگشت به کشور ندارند.

فازهای مهاجرت به خارج از کشور را می‌توان از سال ۱۹۵۰ به این سو به سه موج عمده تقسیم کرد. فاز اول از سال ۱۹۵۰ میلادی (۱۳۲۹ شمسی) آغاز و تا انقلاب ادامه می‌یابد. این فاز، مربوط به دوره بهبود وضعیت اقتصادی و ازسرگیری تولید نفت در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم است. در این دوره درآمد حاصل از صادرات نفت، مدرنیزاسیون سریع را در پی داشت. در نتیجه، خانواده‌های طبقه بالا و متوسط به فرستادن فرزندان‌شان به خارج از کشور برای تحصیلات عالی جهت تأمین امنیت اجتماعی و دسترسی به سمت‌های سیاسی ترغیب شدند (نگاه‌کننده: حکیم‌زاده، ۲۰۰۶). مرحله دوم مهاجرت، بعد از انقلاب صورت گرفت. عناصر سوسیالیست و لیبرال اولین گروهی بودند که ایران را ترک کردند. به دنبال آن، مردان جوان فراری از خدمت سربازی و جنگ و سپس برخی زنان جوان و خانواده‌ها به دلیل محدودیت‌های جنسیتی اقدام به مهاجرت کردند.

توجه به این نکته حائز اهمیت است^۱ که بسیاری از مهاجران موج اول و دوم، خود را مهاجر دائمی نمی دانستند. در نهایت، موج سوم از سال ۱۹۹۵ میلادی (۱۳۷۴ شمسی) آغاز می شود که تاکنون ادامه یافته است. این موج متشکل از دو گروه بسیار متفاوت است. مهاجران متخصص و مهاجران طبقه کارگر که تحصیلات و مهارت های قابل انتقال کمتری نسبت به مهاجران متخصص دارند.

فارغ از موج های مهاجرت، مهاجران ایرانی، بویژه در آغاز مهاجرت به لحاظ روانی فرهنگی هنوز به جامعه و فرهنگ ایرانی احساس تعلق دارند. در آغاز مهاجرت، عموماً مهاجران با مشکلات عدیده ای در ادغام در فرهنگ جامعه مهاجرپذیر مواجه می شوند. این امر همواره با مقایسه فرهنگ مبدأ و مقصد و یادگیری از میهن همراه است. چگونگی یادآوری سرزمین مادری می تواند با احساسات مختلف همراه باشد. احساس دل تنگی و نوستالژی، از جمله احساساتی است که مهاجران ممکن است تجربه کنند.

واژه نوستالژی^۱ از دو کلمه یونانی ساخته شده است: nostos به معنی بازگشت به خانه و algia به معنی درد. که حاصل یک واژه سازی در اواخر سده هفدهم میلادی است (اشرف نظری، ۱۳۹۹، ۲۰۶). نوستالژی را می توان احساس درونی تلخ و شیرین به اشیا، اشخاص و موقعیت های گذشته تعریف کرد. معنی دیگر نوستالژی، دل تنگی شدید برای زادگاه که ناشی از دوری طولانی از زادگاه است. از نظر روانی، زمانی این احساس تقویت می شود که فرد از گذشته خود فاصله می گیرد.

نوستالژی نوعی یادآوری است که می تواند بر اثر وقوع تغییرات ناگهانی در روند زندگی و قابل پیش بینی نبودن آینده، شکل بگیرد. این تغییر برای مهاجران، تغییر مکان و جغرافیای زندگی و ورود به جامعه ای از هر لحاظ متفاوت با جامعه مبدأ است که منجر به حس نوستالژی می شود. نوستالژی در مهاجران معطوف به یادآوری وطن و تجربه حس اندوه هنگام مقایسه زمان حال و گذشته است. اگرچه تجربه نوستالژی تجربه ای شخصی قلمداد می شود منشأ و ریشه های آن مانند هر نوع «یادآوری» تحت تأثیر عوامل اجتماعی است و به تعبیر هالباکس^۲

1. nostalgia
2. Halbwachs

هر نوع یادآوری درون کادرهای اجتماعی صورت می‌گیرد (هالباکس، ۱۹۵۰). از نظر هالباکس حافظه که در ظاهر بخشی از فردی‌ترین امور به نظر می‌رسد، کاملاً در چارچوب کادرهای اجتماعی شکل می‌گیرد و خصیصه جمعی و بین‌ذهنی دارد. در حقیقت افراد به دلیل قرار گرفتن در کادرهای اجتماعی، تجارب متفاوتی از یک واقعه را به یاد می‌آورند.

در چهل سال اخیر ایرانیان حوادث مختلف مانند انقلاب و جنگ را تجربه کرده‌اند که برای عده‌ای جنبه تروماتیک داشت و متعاقب آن مجبور به ترک وطن شدند؛ و عده‌ای هم با هدف زندگی بهتر اقدام به مهاجرت کردند. تجربه زندگی در کشورهای مهاجرپذیر، احساس ایرانیان مهاجر نسبت به وطن‌شان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مسئله پژوهش حاضر چگونگی نسبت نوستالژی مهاجران ایرانی با ویژگی‌های اجتماعی و انگیزه‌ها و دلایل مهاجرت آنها است. در حقیقت، این مطالعه به بررسی جامعه‌شناختی نوستالژی در بین ایرانیان مقیم خارج می‌پردازد تا با استفاده از رویکردهای موجود در مطالعه حافظه جمعی و پدیده نوستالژی، دلایل تجربه‌های نوستالژیک آن‌ها نسبت به ایران را مورد کنکاش قرار دهد.

با وجود پژوهش‌های بسیار در حوزه مهاجرت، تحقیقات اندکی بر روی «احساسات» مهاجران پس از ترک وطن و تأثیر آن بر ادغام اجتماعی فرهنگی و به‌طورکلی زندگی مهاجران در جامعه میزبان صورت گرفته است. احساسات مهاجران تنها در کنش متقابل اجتماعی مستقیم شکل نمی‌گیرد بلکه خاطرات، تخیلات، انتظارات و آرزوهای مهاجران از عوامل مهم شکل‌دهنده این احساسات است (اسواسک، ۲۰۰۸، ۲۱۸). یکی از این تجربه‌های حسی، تجربه نوستالژی است.

جنگ، ناامنی، بحران‌های اقتصادی، تحصیل، امید به زندگی بهتر و مواردی از این دست باعث سیل عظیم مهاجران به کشورهای عمده‌توسعه‌یافته شده است. ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست. انقلاب، جنگ تحمیلی، تحریم‌های اقتصادی در کنار رؤیای زندگی بهتر و شادتر از دلایل مهاجرت ایرانیان در چهل سال اخیر بوده است. این مهاجران در حالی سرزمین مادری‌شان را ترک می‌کنند که امیدوار به داشتن زندگی بهتر در جامعه میزبان هستند؛ اما آیا این امیدواری همواره محقق می‌شود؟ باید پرسید مهاجران در جامعه میزبان چه احساساتی را تجربه می‌کنند و این احساسات چه تأثیری بر ادغام و پذیرش آن‌ها

در جامعه میزبان می‌گذارد. با توجه به شمار کسانی که هر روز خواسته و ناخواسته جلای وطن می‌کنند، بررسی حس نوستالژی و تأثیر آن بر زندگی حال و آینده مهاجران در کنار بررسی عوامل اقتصادی و مادی زندگی آن‌ها، خالی از فایده نیست. به نظر می‌رسد تحقیقات این‌چنینی و انتشار یافته‌های آن می‌تواند در جهت ارتقای آگاهی عمومی در خصوص پدیده مهاجرت و سیاست‌گذاری در این خصوص به کار آید. این پژوهش در پی توصیف اشکال یادآوری سرزمین مادری در درون کادرهای مختلف اجتماعی است. همچنین به دنبال کنکاش در این خصوص است که یادآوری در چه گروهی بیشتر جنبه نوستالژیک دارد و این نوستالژی متأثر از چیست.

یادآوری سرزمین مادری توسط مهاجران، تحت تأثیر چه عواملی است؟ یادآوری معطوف به کدام یک از جنبه‌های زندگی مهاجران است؟ آیا شکل به یادآوری در مهاجران در دوره‌های مختلف مهاجرت متفاوت است؟ یادآوری در بین چه گروهی (منظور از گروه، ویژگی‌های اجتماعی مانند نسل، تحصیلات، طبقه، جنسیت است) از مهاجران بیشتر جنبه نوستالژیک دارد؟ چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی بین نسل اول و دوم مهاجران در یادآوری سرزمین مادری وجود دارد؟ اینها سؤال‌هایی هستند که مقاله حاضر قصد دارد به آنها پاسخ بدهد.

۲. پیشینه تحقیق

در این بخش بر مطالعات انجام‌شده در حوزه جامعه‌شناسی نوستالژی مرور کوتاهی می‌کنیم. بیشتر پژوهش‌های داخلی با موضوع نوستالژی در حوزه ادبیات انجام‌شده و مطالعات اندکی با محوریت این موضوع در دایره علوم اجتماعی وجود دارد. در این بخش تنها به بررسی مطالعات انجام‌شده در حوزه علوم اجتماعی می‌پردازیم.

مطبوعی نژاد و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی جایگاه نوستالژی در ادبیات داستانی مهاجرت ایران با تأکید بر نویسندگان زن منتخب» به بررسی نوستالژی در آثار زنان داستان‌نویس مهاجر پرداخته‌اند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی داستان‌های برگزیده و شاخص از زنان داستان‌نویس مهاجر پس از انقلاب را از زاویه مؤلفه نوستالژی مورد بررسی قرار می‌دهد. چهار نویسنده (اکرم پدramنیا، نسیم وهابی، فهیمه فرسای و فریبا

صدیقیم) که حداقل دو نسل متفاوت از مهاجران را نمایندگی می‌کنند نمونه‌های این مطالعه هستند که همگی به شکلی هدفمند انتخاب شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد نوستالژی به گونه‌های مختلف ولی به شکل قابل توجه در آثار این نویسندگان بازتاب یافته است. گاه راوی با یادگری از فردی خاص توصیفی نوستالژیک از گذشته ارائه می‌دهد (آثار پدرامینیا)، گاه نوستالژی از جنبه یک فضا روایت می‌شود (آثار وهابی)، گاه به شکلی آزردهنده برای شخصیت‌های داستان نمود می‌یابد (آثار فرسایی) و گاهی به موقعیت‌هایی دلالت دارد که فرد با دوستان و نزدیکانش تجربه کرده است (آثار صدیقیم).

سحر صادقی (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «مرزهای نژادی، برچسب و ظهور دوباره همیشه خارجی بودن: ایرانیان و بحران پناهجویی در آلمان» به بررسی تأثیر بحران پناهجویی سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۵ آلمان در به وجود آمدن مرزهای نژادی بین آلمانی‌ها و جمعیت مهاجر می‌پردازد. صادقی در این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که چگونه بحران پناهجویی، ملی‌گرایی قومی آلمانی، اسلام‌هراسی و تعصب ضد خارجی‌ها و نژادپرستی را برجسته کرده است. نمونه‌های مورد مطالعه در این پژوهش ۴۸ مهاجر نسل اول و نسل دوم ساکن هامبورگ است که به صورت عمیق و نیمه ساختمند مصاحبه شدند. ۳۲ مصاحبه در سال ۲۰۱۱ و ۱۶ مصاحبه در سال ۲۰۱۵ انجام شد. در مصاحبه‌های سال ۲۰۱۶ تفاوت بیشتری بین زندگی پیش از بحران پناهندگی و پس از آن مشاهده می‌شود. از نظر افراد مورد مطالعه زندگی پیش از بحران، آسان‌تر بود. پس از بحران پیش‌گفته، ایرانیان بیشتر احساس خارجی بودن داشته‌اند.

سحر صادقی (۲۰۱۵) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «بارِ برچسب ژئوپولیتیک» اثر سیاست‌های کلی بر زیست مهاجران در کشور میزبان را مورد مطالعه قرار داده است. صادقی نشان می‌دهد هویت‌یابی و کیفیت زندگی مهاجران در نتیجه تعصب‌های ضد ایرانی که خود معلول سیاست‌های کلی سیاستمداران است به شدت تنزل می‌یابد. این امر باعث اختلال در احساس تعلق و عضویت مهاجران ایرانی در جامعه میزبان می‌شود. این پژوهش از مصاحبه‌های عمیق برای فهم تجربه زیسته ایرانیان مهاجر و فرزندان‌شان در امریکا بهره برده است و در مجموع با ۳۲ نفر از مهاجران نسل اول و نسل دوم ساکن

کالیفرنیا مصاحبه کرده است. مصاحبه‌ها نیمه‌ساختمند و با سؤال‌های باز انجام شده‌اند. مهاجران نسل اول مهاجرانی هستند که در ایران به دنیا آمده‌اند و بیش از هفت سال سابقه زندگی در آمریکا دارند. مهاجران نسل دوم کسانی هستند که در آمریکا به دنیا آمده‌اند و در اواسط دهه بیست زندگی‌شان هستند. در مجموع، پاسخ‌دهندگان این پژوهش معتقدند که روابط سیاسی ایران و آمریکا تأثیر زیادی بر تجارت و رفتار آن‌ها در آمریکا داشته است. آن‌ها استدلال می‌کنند با وقوع انقلاب در ایران و بحران گروگان‌گیری، به حاشیه رانده شدن ایرانیان در آمریکا آغاز شد. ایرانیان مهاجر بر این باورند که روابط ژئوپلیتیکی متشنج بین ایران و ایالات متحده منجر به سیاست‌های دولتی شده است که باعث می‌شود برخی در محیط‌های نهادی و بین‌فردی تبعیض و حاشیه‌ای بودن را تجربه کنند. این احساس در هر دو نسل مهاجران مشترک بوده و بیشتر در بازار کار تجربه می‌شود.

«نوستالژی، ملیت و روایت مهاجران جدید: رساله گری اشتین گارت، نویسنده روس و تجربه پس از فروپاشی» نام پژوهشی است که ناتالی فریدمن^۱ در سال ۲۰۰۴ درباره نوستالژی مهاجران روس، انجام داده است. در این پژوهش فریدمن معتقد است نویسندگان جوانی که در سی سال اخیر به آمریکا مهاجرت کرده‌اند، تجربه خود از بودن در میان سه فرهنگ را مستند کرده‌اند: اتحاد جماهیر شوروی، آمریکا و جمهوری‌های جانشین اتحاد جماهیر شوروی. در آثار نویسندگانی مانند اشتین گارت و وپن یار که نوعی خودنوشت محسوب می‌شوند، آمریکا به‌عنوان سرزمینی ضد نوستالژی و ضد حافظه معرفی می‌شود. فرهنگ تحرک طبقاتی و وعده موفقیت اقتصادی در این کشور، توطئه‌ای برای سرکوب خاطرات مهاجران از سرزمین مادری‌شان است. عکس این برداشت نیز در ادبیات مهاجران وجود دارد. کسانی که می‌گویند به کمک نوستالژی می‌توان در مقابل جذب در جامعه میزبان مقاومت کرد. البته این افراد در بازگشت و مواجهه با فرهنگ قدیمی‌شان، قربانی توهمات‌شان از سرزمین مادری می‌گردند. به باور فریدمن، در این روایت‌ها مفهوم امریکایی‌شدن و ایده ادغام دچار تغییراتی می‌شود، به‌طوری‌که ادغام در فرهنگ امریکایی مهاجران را به ستوه می‌آورد.

توکلی خمینی، عبدالملکی و منصف پور (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «هویت مهاجران؛ تأملی در هویت نسل دوم ایرانیان مهاجر»، با استفاده از مجموعه‌ای از نظریات مرتبط با مفهوم هویت و نسل و با روش کیفی و مصاحبه نیمه ساخت‌یافته و تلفنی با ۱۵ متخصص ایرانی حوزه مهاجرت مقیم خارج از کشور که به شیوه گلوله‌برفی انتخاب شده بودند به بررسی هویت نسل دوم مهاجران ایرانی پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد مهاجران نسل دوم به دلیل درونی‌سازی ارزش‌های جامعه میزبان و عدم تأیید هویت ایرانی در جامعه میزبان تعهد بیشتری به هویت غیرایرانی دارند. با این وجود، ابعادی از فرهنگ ایرانی مانند زبان فارسی در این مهاجران به چشم می‌خورد. به باور این محققین، تعدد و تضاد فرهنگی در عین ناتوانی در ترکیب فرهنگ مادر و میزبان، شکلی از چندپارگی و اضطراب را در مهاجران نسل دوم ایجاد کرده است.

ویلیام سیل^۱ (۲۰۱۰) در پایان‌نامه خود با عنوان «یوگو نوستالژی» یا میل همه‌جانبه به بازگشت به یوگسلاوی را موضوع مطالعه خود قرار می‌دهد. او تأثیر گذر زمان بر تغییرات در حافظه جمعی افرادی که خود را یوگوسلاو می‌دانند، به‌ویژه تأثیرپذیری حافظه جمعی آن‌ها از رویدادهای تاریخی‌ای همچون جنگ یوگوسلاوی در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی، جدایی یا همراهی نوستالژی و یادآوری در این افراد، خاطرات محوری در نوستالژی فرهنگی و تفاوت‌های فرهنگی در چگونگی ساخت و ارزش‌گذاری گذشته را بررسی می‌کند. روش این پژوهش، تحلیل محتوای ۱۸ فیلم است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد فیلم‌هایی که بلافاصله پس از مرگ شخصیت‌ها ساخته شده‌اند فقط ویژگی‌های مثبت آن‌ها را به تصویر کشیده‌اند و رهبر را نمونه کامل وطن‌پرستی، شجاعت و وفاداری معرفی کرده‌اند. در فیلم‌هایی که ۵ تا ۱۰ سال پس از مرگ شخصیت ساخته شده‌اند، زندگی و نقش رهبران نشان داده می‌شوند اما نه کاملاً افتخارآمیز. فیلم‌هایی که چندین سال (سی سال یا بیشتر) پس از مرگ فرد ساخته شده‌اند روایات را مورد پرسش قرار داده و بیشتر به ملت‌ها اشاره دارند. در مورد مارشال تیتو به عنوان شخصیت مهم در فرهنگ یوگوسلاوها، تفاوت‌هایی بین فیلم‌های قبل و بعد از جنگ یوگسلاوی وجود دارد. در فیلم‌های قبل از جنگ، تیتو

1. Seil

نقش اصلی و در فیلم‌های بعد از جنگ نقش حاشیه‌ای دارد. کم‌رنگ شدن ناگهانی تیتو در فیلم‌های بعد از جنگ، نشان می‌دهد جنگ به‌مثابه رویدادی تروماتیک واکنش روانی جامعه را در پی دارد و بر یادگیری مردم از گذشته اثر می‌گذارد. دقیقاً به همین دلیل، تیتو در صنعت فیلم یوگسلاوها حضور دارد ولی جایگاهی در «یوگو نوستالژی» ندارد.

نیما نقیبی (۲۰۰۹) در مقاله «انقلاب، تروما و نوستالژی در زندگی‌نامه زنان ایرانی مهاجر» به بررسی تجربه زنان مهاجر ایرانی از انقلاب سال ۱۳۵۷ می‌پردازد. بخش اول این مقاله بر دو متن «دیدن و بازدیدن» و «آسمان زعفرانی» متمرکز است که خودنوشت‌های دوزن ایرانی مهاجر «بهرام‌پور» و «آسایش» هستند. هر دو این خودزندگی‌نگارها می‌تواند زیر عنوان آنچه «جیلیان ویتلاک» روایت‌های «نسلی» می‌نامد، گذاشته شود؛ روایت‌هایی که اغلب توسط نسلی از زنان تولید شده است که لطمه روحی ناشی از انقلاب را در مقطعی بحرانی از تاریخ زندگی شخصی خود تجربه کرده‌اند. آنچه این متون را به هم ربط می‌دهد، تجربه مشترک آن‌ها و توصیف انقلاب به‌عنوان یک رویداد آسیب‌زا و یک زخم در دوران کلیدی زندگی نویسندگان است. این خاطرات توسط نسلی از نویسندگان تولید شده که کودکی یا ابتدای جوانی خود را در انقلاب ۱۹۷۹ گذرانده‌اند. بنابراین، احساسات غالب در این متون، نوستالژی کودکی عمیقاً آمیخته با نوستالژی از دست رفتن کشور یا خانه (پیش از انقلاب) است. نقیبی در این پژوهش چگونگی درهم‌پیچیدگی خاطره خصوصی، خانوادگی با خاطره عمومی در خلال ازهم‌گسیختگی و لطمه روحی ناشی از انقلاب، تجدید خاطرات نوستالژیک این نویسندگان از ایران را مورد مطالعه قرار می‌دهد. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که هم‌پوشانی خاطره خصوصی و عمومی، نوستالژی ترمیم‌پذیر و انعکاسی، ذهنیات آن‌ها را شکل داده و ارتباط آنان با کشور پذیرنده یعنی ایالات متحده را مشخص می‌کند. هم‌زمان این خاطرات نوستالژیک ادراکات آن‌ها از خانه پیشین (پیش از انقلاب) در ایران را بنا می‌سازد.

هاله قریشی (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «هویت چندگانه در تداوم و تغییر» به روایات زنان ایرانی ساکن هلند و آمریکا درباره جایگاه‌شان در کشورهای میزبان می‌پردازد. شرکت‌کنندگان در این پژوهش زنانی هستند که طی انقلاب ۱۹۷۹ با گروه‌های چپ‌گرا همکاری داشتند و پس از

سال ۱۹۸۱ کشور را ترک کرده‌اند. در هر کشور با بیست نفر مصاحبه شده که همگی پیش از دهه ۹۰ میلادی اقدام به مهاجرت کرده و همه دارای تحصیلات عالی و مشاغل مربوط به رشته تحصیلی خود هستند. همچنین پژوهش‌گر برای درک بهتر مکانیسم محیط، چند ماه در مجامع محلی ایرانیان در این کشورها شرکت داشته است. هدف این پژوهش درک تأثیر کشورهای میزبان بر روایات این زنان از گذشته، حال و آینده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد زنان در هلند بیشتر دارای احساس نوستالژیک نسبت به ایران هستند و پیوند خود با گذشته را حفظ کرده و خود را ایرانی می‌دانند. در حالی که زنان در آمریکا به کشور میزبان احساس تعلق می‌کنند و خود را ایرانی آمریکایی می‌دانند. به باور محقق، دلیل تفاوت بین روایت‌ها، گفتمان‌های حاکم بر کشورهای مذکور است که تجربه زنان مهاجر در درون آن‌ها را شکل می‌دهد.

۳. چارچوب نظری

فرهنگ‌پذیری یکی از جنبه‌های زندگی مهاجران است که بسیار مورد مطالعه قرار گرفته است (شوارتز و همکاران، ۲۰۱۰). فرهنگ‌پذیری به تغییرات و تأثیرات اجتماعی اشاره دارد که در زندگی مهاجران در مواجهه با یک فرهنگ ناآشنا اتفاق می‌افتد. چنانچه گیسون (۲۰۰۱) می‌گوید، فرهنگ‌پذیری فرایند تغییر فرهنگ و انطباق است که وقتی افراد با فرهنگ‌های متفاوت برخورد می‌کنند، اتفاق می‌افتد. استرس ناشی از فرایند فرهنگ‌پذیری می‌تواند ناشی از شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور میزبان و به همان اندازه ناشی از عوامل تنش‌زای فرهنگ مادری مهاجر باشد (سدیکیدز و همکاران^۱، ۲۰۰۸). نوستالژی یک استراتژی مهم در مهاجرت است که استرس ناشی از فرهنگ‌پذیری را کاهش می‌دهد و فرایند انطباق را تسهیل می‌کند (سدیکیدز و همکاران، ۲۰۰۸). در واقع، نوستالژی با ایجاد احساس معنادار بودن زندگی در نزد مهاجر، آن‌هم در میانه بحران از دست دادن جامعه و فرهنگ مبدأ می‌تواند بر وضعیت روانی و کیفیت زندگی فرد مهاجر تأثیر بسیار زیادی بگذارد (راج، ژو و همکاران^۲، ۲۰۰۸). در همین ارتباط، ژو و همکاران چهار کارکرد روانی

1. Sedikides, et al.

2. Zhou, et al.

نوستالژی را چنین برمی‌شمارند: (۱) احساس مثبت؛ (۲) حفظ و افزایش اعتماد به نفس؛ (۳) پیوندهای اجتماعی قوی‌تر؛ (۴) معنای زندگی. در واقع، به باور این محققان، سفر در زمان و درگیری با نوستالژی باعث افزایش احساس معنادار بودن زندگی می‌شود.

همان‌طور که ذکر شد، در میانه تجربه از جاکندگی و پرتاب‌شدگی به جامعه و فرهنگی غریب، یکی از مسائلی که مهاجران ممکن است در جامعه جدید با آن مواجه شوند، احساس تنهایی است. زمانی که فقدان حمایت اجتماعی احساس می‌شود و ارتباطات مورد نظر مهاجر تأمین نمی‌شود، احساس تنهایی ایجاد می‌شود (ژو و همکاران، ۲۰۰۸). درد روحی ناشی از احساس تنهایی می‌تواند با ارتباطات اجتماعی و احساس حمایت در مان شود. گاهی افراد برای مقابله مستقیم با تنهایی به دلیل خجالتی بودن و نداشتن مهارت‌های اجتماعی ممکن است دچار مشکل شوند. استراتژی مستقیم مقابله، با تقویت حمایت اجتماعی از طریق تشکیل شبکه‌های اجتماعی یا گسترش آن رخ می‌دهد. این نوع استراتژی ممکن است امکان‌پذیر نباشد. در این مواقع نوستالژی به عنوان یک استراتژی مقابله غیرمستقیم علیه تنهایی عمل می‌کند و احساس ذهنی حمایت اجتماعی را تقویت می‌کند (ژو و همکاران، ۲۰۰۸).

اختر (۱۹۹۹) در مقاله «مهاجران، دوری و تجربه نوستالژی» با توصیف ویژگی‌های مهاجرت و تبعید و مواجهه با نوستالژی، معتقد است مهاجرت باعث تغییرات و از دست دادن‌های شدید می‌شود. هنگام مهاجرت، صرف‌نظر از تفاوت‌های فرهنگی کشور مبدأ و مقصد، چیزهای آشنایی مانند غذا، موسیقی، ارتباطات اجتماعی، زبان و ... پشت سر گذاشته می‌شود. بنابراین، فرد مهاجر ممکن است برای چیزهای از دست رفته و پشت سر گذاشته شده اندوهگین شود و نوستالژی را تجربه کند. نوستالژی رضایت‌مندی تلخ و شیرین است و درد و شادی روانی را در پی دارد. با درد، افراد از جدایی آگاه می‌شوند و با خیال‌بافی درباره‌ی اشیاء آشنا خوشحال می‌شوند. این محقق با تشریح اثرات و عملکرد نوستالژی بر مهاجران و افراد تبعیدی، بر امکان‌کارایی تجربه نوستالژی در زندگی روزمره آن‌دسته از مهاجرانی تأکید دارد که داوطلبانه اقدام به مهاجرت کرده‌اند. به باور وی، برای افراد تبعیدی، نوستالژی نمی‌تواند یک ابزار مقابله یا تنظیم باشد. او چنین شرایطی را نوستالژی مسموم می‌نامد.

ولکان^۱ (۱۹۹۹) با بررسی تجارب نوستالژیک در زندگی در مهاجرت، نوستالژی را یک احساس مرتبط با اشیاء یا پدیده‌ها تعریف می‌کند که می‌تواند کارکرد ارتباطی برای ارتباط با گذشته و از دست‌رفته‌ها داشته باشد. بنابراین، اگر نوستالژی درست به‌کارگرفته شود، می‌تواند فرایند انطباق را آسان کند و وقتی انطباق رخ داد نوستالژی از بین می‌رود ولی نه کاملاً. به باور این محقق، در تجربه نوستالژی و در فرایند اندوه، مهاجران برای انطباق با تغییرات و از دست‌رفته‌ها روش‌های مختلفی به کار می‌گیرند. یک روش مناسب، هویت انتخابی و تصور ذهنی از «از دست‌رفته‌ها» است. وقتی تصویر ذهنی به درستی نمود بیرونی می‌یابد، منجر به انتخاب و استفاده از اشیاء و پدیده‌های ارتباطی می‌شود. یعنی مهاجر یک آیتم بیرونی برای اندوه از دست‌رفته‌ها انتخاب می‌کند. اگر پدیده‌ها و اشیاء ارتباطی خلاقانه به‌کار گرفته شود، فرد می‌تواند با افراد، اشیاء، مکان‌ها و فرهنگ از دست‌رفته از طریق ارتباطی، ارتباط برقرار کند و در نتیجه بتواند از آن‌ها بگذرد و به زندگی‌اش ادامه دهد. در واقع، نوستالژی و روش‌های ارتباطی باید به طریق خلاقانه به کار گرفته شود تا فرایند انطباق را تسهیل کند. البته ولکان خاطر نشان می‌سازد به‌کارگیری نوستالژی برای انطباق به عوامل مختلف مانند شرایط و تفاوت‌های فردی وابسته است. برای مثال در مورد افراد تبعیدی، از آنجا که از دست‌دادن و تغییر به هیچ‌وجه خصلت تدریجی نداشته است، نوستالژی در صورت ایجاد شدن هیچ کمکی به انطباق با جامعه میزبان نمی‌کند و همانند اختر (۱۹۹۹) ولکان از آن تحت عنوان نوستالژی مسموم یاد می‌کند، که نمی‌تواند کارآمد باشد.

خرسندی (۲۰۱۲) بر این باور است که تجربه‌های نوستالژیک نتیجه یادآوری خاطرات خودجوشی است که فرد قبلاً در زندگی روزمره تجربه کرده است. از نظر این محقق، فرد مهاجر با به‌یادآوردن و مرور تاریخ، می‌تواند «خود» را بازسازی کند، چرا که یکی از کارکردهای مهم نوستالژی، دادن احساس تداوم به فرد در متن اجتماعی است. به اشتراک‌گذاشتن خاطرات با دیگران، احساس بودن در تاریخ جامعه، احساس تعلق و به طور کلی داشتن هویت جمعی عواملی هستند که در هنگام تنهایی، احساس بودن به فرد می‌دهند و هویت او را پرورش می‌دهند. در حقیقت، تجارب نوستالژیک با یادآوری تاریخ،

هویت فرد را پرورش می‌دهد. البته به باور خرسندی، در نوستالژی مسموم و منفی فرد با فراموش کردن گذشته‌اش از نوستالژی اجتناب می‌کند و در نتیجه هویت پیشین‌اش را پشت سر می‌گذارد و فرد جدیدی می‌شود.

بللی و آمتولی^۱ (۱۹۹۷) نوستالژی را با نظریه حافظه جمعی موريس هالبواکس پیوند داده‌اند. آن‌ها با تأکید بر مفهوم خاطره و ماهیت حال‌گرایانه آن، بر خصالت «حال‌گرایانه گذشته در تجربه نوستالژی» تأکید دارند. در این حالت، یادگری نوستالژیک احضار بی‌واسطه گذشته نیست؛ بلکه به‌شدت در آن ردّ پای حال و شرایط روانی و فرهنگی راوی دیده می‌شود. در حقیقت، برای مهاجری که حس نوستالژیک دارد، گذشته بیش از آنکه ماهیتی عینی داشته باشد، خصالتی احضاری، ذهنی و بازسازانه - آن هم با توجه به وضعیت حال فرد مهاجر - دارد. بر همین مبنا، به باور بللی و آمتولی خاطرات به اشتراک گذاشته شده، خاطرات واقعی نیستند، بلکه به‌شدت دارای تفاسیر، معانی و ارزش هستند و به اشکال مختلف در ارتباط سلبی یا ایجابی با نظم اجتماعی مستقر قرار دارند. ارتباط نوستالژی با نظم موجود در زندگی روزمره فرد مهاجر در زمان حال بدین معناست که اساساً نوستالژی زمانی به وجود می‌آید که چیزی از گذشته در زمان حال مطلوب به نظر می‌رسد و این مطلوبیت تنها به‌واسطه خاطره حاصل می‌شود. در این معنا، نوستالژی حسی است که تغییر اجتماعی و نظم اجتماعی جدید مبدع آن است: مهاجران با مقایسه گذشته و حال دچار اندوه می‌شوند. این مثال قابل تعمیم به هر جمعیتی است که تغییر در محیط اجتماعی و شکاف قابل ملاحظه در واقعیت اجتماعی را تجربه می‌کنند.

تجربه زندگی در مهاجرت و حس نوستالژی همراه با آن، به‌شدت در درون قالب‌ها یا کادرهای اجتماعی تولید می‌شود که یادآور نظریات موريس هالبواکس در خصوص ساختار اجتماعی حافظه جمعی است. در واقع، مهاجران به دلیل تجربه زیسته درونی شده جنسیتی/نسلی/قومی/مذهبی/نژادی می‌توانند تجربه نوستالژی متفاوتی را در مهاجرت تجربه کنند. یک ترکمن مهاجر، قاعدتاً با یک ارمنی مهاجر و یا یک فرد مهاجر متعلق به نسل مهاجران قبل از انقلاب حتماً تجربه‌های نوستالژیک متفاوتی در جامعه و فرهنگ میزبان خواهند

1. Bellelli & Amatulli

داشت. با عنایت به اهمیت این امر، در کنار نظریات پیشین از نظریه کادرهای اجتماعی حافظه از موريس هالبواکس در کنار نظریه حالگرای وی بهره خواهیم جست.

۴. روش‌شناسی

با توجه به ماهیت کیفی، فرهنگی و روانی موضوع و اینکه یادآوری نوستالژیک بر تجربه زیسته انسان‌ها متکی است، که خود نیاز به مطالعه عمیق دارد، تحقیق حاضر از روشی کیفی با اتکا به مصاحبه‌های عمیق بهره برده است. جامعه آماری پژوهش، مهاجرین ایرانی است که در سه موج پیش‌گفته از ایران خارج شده و در غرب مقیم شده‌اند. در همین راستا و بر مبنای نظریه کادرهای اجتماعی حافظه موريس هالبواکس، نمونه‌ها از هر سه دوره مهاجرت و از بین افرادی انتخاب شد که از جنسیت و سایر کادرهای اجتماعی متفاوت بودند. به دلیل ماهیت روانی فرهنگی موضوع و اهمیت کیفیت مصاحبه‌ها، نمونه‌گیری با روش نمونه‌گیری در دسترس انجام شد. به همین دلیل کل نمونه‌ها از مهاجرین استان‌های گیلان، مازندران و تهران به غرب انتخاب شدند. از بین کل نمونه‌ها، دو نمونه به روش گلوله برفی توسط مصاحبه‌شونده‌ها معرفی شد. همچنین ذکر این نکته حائز اهمیت است که قاعده اشباع نظری دلیل توقف مصاحبه‌ها و کفایت تعداد نمونه بوده است.

داده‌های این پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختمند (به شیوه حضوری و یا با واسطه تماس‌های اینترنتی) جمع‌آوری شده است. در این پژوهش سه مصاحبه اول بدون سؤال و کاملاً باز انجام شد سپس بر اساس گفته‌های شرکت‌کنندگان تعدادی سؤال طراحی شد که فقط محقق به آن دسترسی داشت و در مابقی مصاحبه‌ها از این سؤالات استفاده شد. تنها در مورد یکی از مصاحبه‌شونده‌ها که حاضر به مصاحبه اینترنتی و تلفنی نشد، سؤالات به صورت مکتوب و از طریق اینترنت در اختیارش قرار داده شد و همین‌طور پاسخ‌ها نیز از همین طریق دریافت شد. پس از اتمام مصاحبه‌ها، کلیه آن‌ها دو تا چند بار شنیده و مکتوب شد و تحلیل براساس مصاحبه‌های مکتوب انجام گرفت. جدول زیر توزیع نمونه‌های مورد مطالعه بر مبنای دو ویژگی موج مهاجرت و کشور میزبان را به نمایش می‌گذارد:

جدول ۱. توزیع نمونه‌های مورد مطالعه بر مبنای کشور میزبان و موجی که در آن مهاجرت کرده‌اند.

کشور میزبان	نام نمونه	دوره مهاجرت
سوئد	۱ م	موج اول ۱۹۵۱-۷۹
سوئد	۲ م	
سوئد	۳ م	
هلند	۴ م	موج دوم ۱۹۷۹-۹۵
استرالیا	۵ م	
آلمان	۶ م	
آلمان	۷ م	موج سوم ۱۹۹۵ تاکنون
استرالیا	۸ م	
استرالیا	۹ م	
سوئد	۱۰ م	اول
استرالیا	۱۱ م	سوم

در ارتباط با جدول فوق، لازم به ذکر است که «م ۱» در دهه ۱۹۸۰ میلادی اقدام به مهاجرت کرده است که به خاطر مشابه بودن دلیل مهاجرت‌اش با گروه اول در این دوره در نظر گرفته شد. همچنین مصاحبه‌شونده‌های دهم و یازدهم در زمان مهاجرت کودکان زیر ده سال بودند.

خاطر نشان می‌سازد با عنایت به محدودیت‌های نمونه‌گیری و کوچک بودن نمونه و اینکه نمونه نماینده کل جامعه نیست، این مطالعه قصد تعمیم نتایج به کل جامعه را ندارد و صرفاً توصیفی است.

۵. یافته‌ها

در گام نخست، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها را در چارچوب موج‌های مهاجرت دسته‌بندی کرده‌ایم. از آنجا که زمان و دلیل ترک کشور از مهمترین مولفه‌های تاثیرگذار بر تجربه زیسته افراد در مهاجرت و نوع احساس نوستالژی همراه با آن است، لذا در گام نخست به تحلیل مصاحبه‌های گروه‌های مهاجر بر مبنای امواج مهاجرت می‌پردازیم.

۵-۱. یادگری از وطن در بین مهاجران سه موج مهاجرتی

الف) موج اول مهاجرت

نمونه‌های مهاجر در موج اول، عمدتاً در حوالی ۷۰ سالگی قرار دارند و همگی دارای فرزند هستند. خانواده، احترام به بزرگ‌تر، روابط فرزند با والدین از مواردی است که به‌ویژه زنان این گروه به آن اشاره می‌کنند.

م ۱: من فرهنگ ایرانیمو دوست دارم. احترام به بزرگ‌تر، رفت‌وآمد. اینجا پدر و مادر ممکنه بچه‌هاشونو در ماه نبینن... ما جلوی بزرگ‌ترا پامونو دراز نمی‌کنیم.

م ۲: اون چیزایی که ما داریم، اون وابستگی‌هایی که ما داریم اونانندارن. اینا احساس نمی‌کنن پدر و مادرمون به ما احتیاج دارن... باید مناسبتی باشه، تولدی باشه یا دل من تنگ بشه بیان. این کمبود اینجا هست... فقط یه کاری داشته باشن سراغتو می‌گیرن.

م ۲: اوایل که مدرسه می‌رفتم هرروز یه خانم پیری رو تو راه پله می‌دیدم و بهش سلام می‌گفتم اونم بهم سلام می‌گفت. با همون دو سه کلمه‌ای که بلد بودم باهاش احوالپرسی می‌کردم بهش «شما» می‌گفتم. دو سه هفته که گذشت بهم گفت: عزیزم میشه به من شما نگی بگو «تو». برام خیلی عجیب بود یه خانم مسن به یه جوون می‌گه بهم بگو «تو».

بنابر نظریه دیویس (۱۹۷۹) نوستالژی احساس خوشایند نسبت به گذشته در متن احساسات نامطلوب نسبت به حال است. این زنان نیز با احساس نامطلوب از رابطه کنونی‌شان با فرزندان، آن را در تقابل با رابطه والد و فرزند در ایران می‌یابند. از طرفی این احساس نوستالژیک در زنان این دوره بروز می‌یابد. برای زنان این دوره، فرزندآوری و وابستگی فرزند از عواملی است که به آن‌ها حس قدرتمندی می‌دهد. در جامعه و فرهنگ میزبان به دلیل استقلال فرزندان پس از ۱۸ سالگی و کمرنگ شدن وابستگی‌شان به خانواده، مادران احساس می‌کنند دارای نفوذ کافی بر فرزندان‌شان نیستند و در نتیجه قدرت خود را از دست می‌دهند. حتی یکی از زنان به قانون حمایت کودکان در مقابل خانواده اشاره می‌کند:

م ۱: به بچه یاد می‌دن اگه پدرت این حرف رو زد یا مادرت، بیا ازش شکایت کن... یه سری مسئولیت‌ها رو دولت از پدر و مادر می‌گیره. خیلی با ما فرق دارن خیلی.

در ایران درگذشته و تا اندازه‌ای امروزه فرهنگ یاری‌گری و بی‌تفاوت نبودن نسبت به مردم وجود دارد. این امر می‌تواند ریشه در زندگی کمتر فردی شده و جمعی ایرانیان و

همچنین تعلیمات مذهبی و اخلاقی داشته باشد. احکامی مانند رفت و آمد، کمک به نیازمندان از طریق خمس، زکات، صدقه و جویا شدن حال همسایه از این جمله‌اند. در مصاحبه‌ها شاهد حس نوستالژی نسبت به این پدیده‌ها هستیم.

م ۱: ... به پسر می‌گفتم وقتی دوستت داره چیزی می‌خوره فکر نکن بهت تعارف می‌کنه... برادرزاده‌ام رفته بود خونه دوست‌اش، وقتی برگشت خیلی ناراحت بود وقتی مادرش ازش دلیشو پرسید، گفت: اونا داشتن غذا می‌خوردن به من گفتن برو اتاق بغل بشین تا غذا خوردنمون تموم بشه. این فرق خیلی بزرگ ما با اوناست.

م ۱: یه چیز بدی هم که دارن اینه که وقتی همکارشونی، مریض می‌شی یک ماهم تو خونه باشی یه دفعه بهت تلفن نمی‌کنن حالتو پیرسن، یه دفعه نمیان دیدنت. خودشونو دخالت نمی‌دن...

به‌طورکلی یادآوری در این دوره بیشتر معطوف به دوران کودکی، خانواده، دوستان، محیط طبیعی و مناسک و مراسم ایرانی است. همچنین یادآوری افراد مهاجرت‌کننده در این دوره، بیشتر جنبه مثبت دارد، در نتیجه بیشتر با نوستالژی همراه است چراکه گذشته‌ای مطلوب در تقابل با حال نامطلوب یادآوری می‌شود.

م ۱: عیدوماه رمضون‌ها باعث می‌شه بیشتر یاد ایران بیفتم... دیروز داشتم می‌گفتم: آدم ایران روزه می‌گیره مزه می‌ده. همون صدای اذان که میاد هر چقدرم بی‌اعتقاد باشی، دلت می‌لرزه... شاید الان بهترین چیز رو داشته باشم ولی اون آبی که تو مملکت خودم می‌خورم مزه‌اش برای من صد برابر با اینجا فرق می‌کنه. همه چیزش فرق می‌کنه... آدم دلش واسه ایران تنگ می‌شه. عیدماه به‌خصوص. خیلی خیلی خیلی (گریه می‌کنه)... با هر کی تلفنی حرف می‌زنم یادشون می‌فتم. یاد بیچگیام، مدرسه رفتام، عاشق شدنم... خیلی چیزها. خیلی خیلی... نونی که تو ایران می‌خوریم با نونی که من اینجا تو خونه درست می‌کنم فرق داره. همه چیز فرق می‌کنه.

م ۲: دلتنگ فامیل می‌شم، دوستانم. دلم واسه خیابونای ایران تنگ می‌شه... دلم برای میوه‌های ایران تنگ می‌شه.

م ۳: من میام ایران وقتی کوه‌ها رو می‌بینم می‌گم عجب کوه‌هایی به‌به. سوئد یه دونه کوه نداره... همش داریم مقایسه می‌کنیم.

احساس غریبگی و خارجی بودن از مواردی است که در برخی از مصاحبه‌ها با آن مواجه می‌شویم. در واقع، برخی از نمونه‌ها هنوز هم کشور میزبان را خانه خود نمی‌دانند.

م ۱: ایرانو دوست دارم. غربت غربته... هیچ چیز آدمو درک نمی کنن... خیلی با ما فرق دارن. عین شب و روزن با ما.

م ۳: با اینکه بیشتر عمرمو اینجا بودم وقتی برمی گردم ایران بیشتر احساس تو اجتماع بودن می کنم. کسی چپ چپ نگاهم نمی کنه. کسی نمی گه بد حرف می زنی. اینجا که میای مهر خارجی بودن رو پیشونیت خورده... من میام ایران اصلاً احساس غریبی نمی کنم انقدری که اینجا احساس غریبی می کنم... من سوئد رو خونه خودم نمی دونم. کردار و رفتاری که باهات می کنن اینه که خارجی هستی... هنوز که هنوزه جامعه ما رو به عنوان خارجی می شناسه.

با وجود احساس دلتنگی، جداافتادگی و علاقه به وطن، بسیاری از مهاجران این دوره فکر می کنند که نمی توانند به ایران برگردند و زندگی کنند.

م ۱: الان دیگه به ایران فکر نمی کنم. دیگه جایی رو تو ایران ندارم. شاید موقع مردن برم.

م ۲: فکر نمی کنم پیام ایران. دلم خیلی می خواد. گاهی فکر می کنم به آپارتمان بخرم برم ایران زندگی کنم؛ ولی می گم تنهایی چی کار کنم. دلم می خواد پیام ایران بمونم بدم نمیداد؛ ولی ستم رفته بالا... دلم برای بچه ها و نوه هام تنگ می شه.

م ۳: وقتی وارد سوئد می شی یه نظم و عادت خاصی پیدا می کنی که اینا تو ایران نیست. پیام ایران دو روز آخر دیگه دلم می خواد برگردم.

(ب) موج دوم مهاجرت

این موج از مهاجرت افرادی را شامل می شود که به دلایل سیاسی و برخلاف میل خود کشور را ترک کرده اند. اولین نکته ای که در تمام مصاحبه ها با افراد مهاجر در این دوره جلب نظر می کند اشاره به تبعیدی بودن و اقامت موقت در کشور میزبان است. از آنجایی این افراد مجبور به ترک کشور شده اند خود را مهاجر نمی نامند و همواره امیدوارند امکان بازگشت فراهم شود، ولی درگذر سالیان این امید جای خود را به آرزویی دور داده است.

م ۴: جایگاهی که سیر تحولات غرب تو زندگی ما پیدا کرد، انقدر ناچیره که می شه گفت ما ایرانیانی هستیم که موقتی اینجا زندگی می کنیم. من اساساً تو وطن زندگی می کنم ولی بنا به شرایط موقتاً خارج کشور هستم.

م ۶: من مهاجر نیستم. من در تبعید زندگی می کنم. تبعید و مهاجرت دو مفهوم کاملاً متفاوت هستند. اولین مسئله اینه که مهاجرت با خواست خود فرد صورت می گیرد. یعنی کسی به هر دلیلی نمی خواهد در کشور زادگاهش زندگی کند. تبعیدی چاره دیگری ندارد و به خواست خود نیست که از کشورش بیرون می رود.

گذشته برای این افراد گذشته‌ای سیاسی است. مهاجرانی که در این دوره مهاجرت کرده‌اند بیشتر از فعالیت‌های خود، تشکیلات یاد می‌کنند و این گذشته را به زمان حال و فعالیت‌های‌شان گره می‌زنند.

م ۵: همش داری با اونا زندگی می‌کنی. اینجا موقت هستی. اینجا رو دوست نداری. اگر هم نتونی بری اونجا می‌ری جایی نزدیکش. هیچ وقت آدمای مثل من نمی‌تونن خودشون رو آدابه کنن، همش می‌خوان برن.

م ۴: ... بعد مجبور شدم کشور رو ترک کنم برم افغانستان و در کارهای سیاسی راجع به ایران در اونجا فعالیت کردم... در اروپا دیگه کار سیاسی رو خارج از تشکیلات می‌فهمیدم... تشکیلات برای ما جایی نبود که فقط توش کار کنیم و بعد زندگیمونو کنیم. تشکیلات برای ما همه چیز بود.

م ۶: فعالیت‌های سیاسی‌ام را هم بیشتر در رابطه با ایران انجام می‌دادم و هنوز هم می‌دهم... همان‌طور که گفتم بخشی از فعالیت‌هایم در رابطه با ایران است.

همان‌طور که پیش‌تر دیدیم فریدمن (۲۰۰۴) نشان می‌دهد در رمان‌های کلاسیک، مهاجرانی که امکان بازگشت به وطن را ندارند در بیان حس نوستالژی زیاده‌روی نمی‌کنند و در واقع سعی می‌کنند فرهنگ پیشین خود را که می‌تواند مانع جذب در جامعه میزبان شود فراموش کنند. نتایج این مطالعه در گروه مهاجران موج دوم، کاملاً با نتایج پژوهش فریدمن مغایرت دارد. در واقع، ایرانیانی که مجبور به ترک کشور شده‌اند همواره ایران را به یاد می‌آورند؛ و احساسات عمیقی در رابطه با مفهوم وطن تجربه می‌کنند. نوستالژی آن‌ها بیشتر معطوف به بودن در کشورشان است؛ کشوری که در آن فعال بودند و امید به تغییر وضعیت آن داشتند. این گروه، از مناسک و مراسم ایران حرفی نمی‌زنند. بیشتر از فعالیت‌ها و دوستی‌های‌شان می‌گویند.

م ۴: ذهن به این صورت عمل می‌کنه که خاطره دور را بیشتر جلوی چشم قرار می‌دهد. من با گذشته با ایران و جزئیاتی که اونجا گذشته رابطه حسی دارم.

م ۵: انسان‌های آرمان‌خواهی مثل ما خاطره خیلی عمیقی دارن. تو یه دوره‌ای شما با آدمایی بودی که حالا نیستن... همش درگیری.

م ۵: همیشه آدما ریسک می کردن واسه دوستای دیگشون. روحیه جمعی برام مهمه. دلتنگ بچه‌هایی می شم که جمع می شدیم عصر پنجشنبه با یه تراکتور و یه تور ماهیگیری می رفتیم دریا. خیلی برام مهمه اونایی که موندن رو دوباره ببینم این شاید بزرگترین آرزوی زندگیم باشه. هی براش سناریو می نویسم که چه جورى اونا رو ببینم، چه جورى باهاشون رابطه بگیرم. شاید یه بخشش که می خوام برگردم این باشه. دوستای خوب. من آدم فراموشکاریم؛ ولی شاید اونایی که بهم تو شرایط سخت کمک کردن، روز و ساعتش تو ذهنم هست. اونایی که خودشونو به خطر انداختن. دوباره دوست دارم اون آدم‌ها رو ببینم. دوباره دوست دارم آدما تو اون سطح با هم در ارتباط باشن.

این گروه از مهاجران در مورد تجربه خارجی و بیگانه بودن در فرهنگ و جامعه میزبان نظرگاه‌های مختلفی دارند.

م ۴: اینجا به شدت پیش داوری دارن و رسانه‌ها هم به شدت به این پیش داوری دامن می‌زنن... خود مردم در اینجا یه موضوع هست و اینکه من به عنوان آدمی که از خارج اومدم خودم رو در چه جایگاهی قرار می‌دم، هم مهمه... من خودم رو در حالت بیگانگی با این آدم‌ها قرار نمی‌دم... خیلی از خارجی‌ها هستن که خودشونم با پیش داوری میرن سراغ هلندی‌ها.

م ۵: استرالیا به یک کشور مهاجرپذیر معروفه. اون موقع‌ها نسبت به الان خیلی بهتر بود. یه جاهایی بود که ۷۰، ۸۰ درصد مهاجر بودن.

م ۶: در جامعه آلمان به من به عنوان خارجی نگاه می‌شود، حتی اگر در بالاترین رتبه اجتماعی باشیم.

ایران در نزد این دسته از مهاجران، «ایران پیش از مهاجرت» و نه ایران کنونی است. آن‌ها شاهد تغییرات کشور نبوده‌اند، از طرفی به طور کامل به جامعه میزبان هم تعلق ندارند. این امر سبب می‌شود با وجود اینکه این دسته از مهاجرین اقامت خود را در کشور میزبان موقتی می‌دانند احساس دوگانه‌ای نسبت به بازگشت داشته باشند.

م ۴: اگر روزی روزگاری شرایطی پیش بیاد، شاید به ایران مسافرت کنم ولی بعیده بتونم اونجا زندگی کنم... ما تو کشور خیالی به نام ایران زندگی می‌کنیم. تصور ما از ایران، به احتمال زیاد با واقعیتی که امروز داره از یه سنخ نیست. ممکنه انقدر تناقضات زیاد باشه که در فاصله کوتاهی فکر کنم باید برگردم خونم. یعنی اینجا. وطن ما اونى نیست که جریان داره.

م ۶: اوایل فکر می‌کردم اوضاع به زودی عوض می‌شود و به ایران برمی‌گردم؛ اما الان اصلاً به بازگشت فکر نمی‌کنم.

این گروه از مهاجران، در یادگری از وطن بیشتر درگیر مسائل و مشکلات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی موجود در ایران هستند. خاطرات این دسته از مهاجرین از وطن بیشتر جنبه منفی دارد و به همین دلیل کمتر جنبه نوستالژیک دارد. آن‌ها گاهی تلاش می‌کنند این خاطرات منفی را به فراموشی بسپارند.

م ۷: من باینکه ۱۰ سال آخر زندگی‌مو تو ایران، تهران بودم، هیچ وقت دل‌تنگی ویژه‌ای از تهران یا فضاهای خاصی از تهران ندارم. اتفاقاً یاد چیزایی هم که می‌افتم ناراحت‌کننده هستند که از فکر کردن بهشون اذیت می‌شم... هیچ وقت آسایش ذهنی که اینجا دارم موقع پیاده‌روی اونجا نداشتم. تلخ هم هست... احتمالاً آدم‌هی با خودش می‌جنگه که نخواد چیزی رو یاد خودش بندازه... یه بار که اومدم ایران از صف ایران‌ایر به خودم گفتم ای‌وای بازم همه چیزایی تو ایران اذیتم می‌کردن، قراره اذیتم کنن...

م ۸: اینجا مردم کاری رو انجام می‌دن که دوست دارن ولی تو ایران آدم‌کاری که پول‌سازتره انجام می‌دن... اینجا اینطوری نیست که کار کردن تو دوره دانشجویی مثل یه غول باشه... مسئله فقط اقتصادی نیست، فرهنگیه... تو ایران حریم شخصی وجود نداره. دوست و فامیل به خودشون اجازه می‌دن هر سؤالی که می‌خوان ازت پرسن... هر چی هم باشه مقایسه زندگی جهان سوم و جهان اوله. این امر همه‌جا دیده می‌شه؛ تو بانک، تو خیابون... همه‌جا... یکی از معلمام اینجا می‌گفت: «ما با افتخار می‌تونیم بگیم تو کشورمون گرسنه نداریم». همه مردم با هر درآمدی می‌تونن زندگی کنن. شما تو ظاهر آدم‌تفاوتی نمی‌بینی، اونجوری که تو ایران می‌بینی اینجا نمی‌بینی. تو ایران سوار یه ماشین خوب شدن کار هر کسی نیست... اینجا همه چیز به دست آوردنیه بدون اینکه پشتوانه‌ای داشته باشی. ولی تو ایران باید پشتوانه داشته باشی یا اینکه انقدر پول داشته باشی که بتونی یه شغلی واسه خودت دست و پا کنی. تو ایران وقتی بهت کمک می‌کنن بعداً ازت انتظار چشمداشت دارن، ولی اینجا بهت کمک می‌کنن بدون اینکه ازت انتظاری داشته باشن.

م ۹: کشور ما در حال پسررفته. من هر دفعه میام ایران، می‌بینم که بدتر شده و هیچ امیدی نیست... می‌بینم مشکلاتی که تو ایران هست خیلی وحشتناکه. انسانی، اقتصادی و... همه چیز در حال انحطاطه... من همیشه دوست داشتم از ایران برم چون نمی‌تونستم اونجا رو تحمل کنم... تو ایران می‌رفتم بانک کارمو انجام بدم می‌دیدم بهم توهین می‌شه، رانندگی می‌کردم عصبی می‌شدم. یا می‌دیدم تو خیابون سر رانندگی باهم دعوا می‌کنن. وقتی اینا رو می‌دیدم مقایسه می‌کردم. من که خارج رفته بودم و دیده بودم... همیشه این مقایسه تو ذهنم وجود داشت. می‌خواستم از شر ایران خلاص بشم... اونجا همش تظاهره. می‌خوان هندونه بذارن بغلت بعد بچاپنت.

هیچ‌یک از مهاجرانِ موج سوم، به تجربه طردشدگی، خارجی قلمداد شدن یا حتی به حس غریبگی در جامعه میزبان اشاره نکردند. این گروه از مهاجرین، در تلاش‌اند در کشور میزبان هویتی جدید برای خود ایجاد کنند.

م ۸: اینجا هیچ‌وقت دیگری نیستی. خودت باید به خودت اعتماد داشته باشی. تا وقتی زبان یاد نگرفته بودم فکر می‌کردم غریبه هستم؛ ولی وقتی زبان یاد گرفتم فهمیدم اونام مثل ما هستن... وقتی زبان یاد گرفتی، وقتی شغل مناسب‌تو پیدا کردی، وقتی دیدی از عهده تمام هزینه‌ها برمیای اصلاً احساس نمی‌کنی غریبه هستی. تازه فکر می‌کنی که شهر، شهر خودته.

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها با این گروه از مهاجرین حاکی از آن است که با وجود حس تعلق به جامعه میزبان، کماکان وابستگی‌های اجتماعی، خانواده و مناسک ملی مهم‌ترین عامل دلتنگی این مهاجران است.

م ۷: بزرگ‌ترین چیزی که یادم می‌دازه تو کشور خودم نیستم جای خالی یلدا و عیده... به هر حال هم‌زبانی و اینکه تو شب یلدا بتونی حافظ بخونی خیلی فرق داره...

م ۹: هنوز به ایران وابستگی اجتماعی دارم و اخبار رو دنبال می‌کنم... ما تو ایران وابستگی‌هایی داریم. پدر و مادر و فامیلمون تو ایران هستن.

تحلیل نحوه یادگیری از وطن و میزان تمایل مهاجرین موج سوم به ادغام در جامعه مهاجرپذیر، نشان می‌دهد عمدتاً زنان تمایلی به بازگشت نداشته و حتی بعد از مسافرت به ایران انگیزه بیشتری برای زندگی در کشور میزبان پیدا کرده‌اند. درمقابل، مردان به بازگشت به ایران پس از بازنشستگی بیشتر علاقه‌مند هستند.

م ۸: وقتی اینجا رو دیدم به هیچ وجه حاضر نبودم برگردم ایران. با همه سختی‌هایی که داشتیم به هیچ وجه حاضر نبودم برگردیم ایران. یک سفر رفتیم ایران وقتی ایرانو دیدم خیلی بیشتر روحیه و انگیزه گرفتم پیام اینجا.

م ۹: بعضی وقتا فکر می‌کنم بعد از اینکه بازنشسته شدم به جایی کلبه‌ای، به جایی بگیرم بیام ایران. مثلاً تو قلعه رودخان یا ماسوله.

به‌طور خلاصه این گروه از مهاجرین، گذشته نامطلوب خود را در تقابل با حال مطلوب قرار می‌دهند و از زندگی کنونی‌شان اظهار رضایت می‌کنند. در نتیجه، یادآوری آن‌ها از وطن کمتر جنبه نوستالژیک دارد.

۲-۵. جنسیت و یادگیری از وطن

در جامعه ایران که بر پایه مردسالاری نظام یافته است، زنان غالباً تحت تکفل پدر یا همسر قرار دارند و بسیاری از فعالیت‌های‌شان طبق قانون باید با رضایت آنها انجام شود. حق اشتغال، ادامه تحصیل، طلاق، حضانت فرزند و خروج از کشور برای زنان متأهل در قانون در نظر گرفته نشده است. همچنین فرصت‌های برابر با مردان برای آنها در جامعه وجود ندارد و درصد زیادی از زنان تحصیل کرده شانس یافتن شغل مناسب را پیدا نمی‌کنند. از طرفی مردان آور خانه تلقی می‌شود و متعاقب آن عدم اشتغال زنان مشروع تلقی می‌شود. در چنین شرایطی هنگامی که زنان از کشور خارج و وارد کشورهای دموکراتیک با حقوق جنسیتی برابر می‌شوند، فرصت‌های بیشتر برای ادامه تحصیل، اشتغال و ارتقای موقعیت اجتماعی می‌یابند. در نتیجه زنان مهاجر تمایل بیشتری برای ادغام در جامعه میزبان می‌یابند و کمتر دچار دل‌تنگی می‌شوند و یا سعی می‌کنند دل‌تنگی‌شان را نادیده بگیرند.

یافته‌های پژوهش حاضر مؤید مدعای فوق است، به طوری که تمامی زنان شرکت‌کننده در این پژوهش - با وجود تفاوت در سه موج مهاجرتی - هیچ‌یک تقریباً تمایلی به بازگشت به وطن ندارند. با کنکاش دقیق‌تر در داده‌ها، زنان مهاجر در موج اول احساس دوگانه‌ای نسبت به زندگی در ایران دارند و در نهایت معتقدند نمی‌توانند در ایران زندگی کنند. تنها زنان مهاجر در موج دوم تا حدی به بازگشت فکر می‌کند. زنان مهاجر در موج سوم هیچ تمایلی به مهاجرت معکوس ندارند. در مورد مردان، وضعیت کمی متفاوت است. تقریباً نیمی از آنها با قطعیت علاقه‌مندند به زندگی در ایران هستند و نیمی حسی دوگانه نسبت به بازگشت دارند.

۳-۵. مهاجران کوچک

در این بخش با کسانی که در دوره کودکی و بنابر خواست خانواده از ایران خارج شده‌اند مصاحبه شد. آنها دو نفر و هر دو زن هستند یکی ساکن سوئد و دیگری ساکن استرالیا. ۱۰ ساکن سوئد که والدین‌اش در دهه هشتاد میلادی به دلایل سیاسی ایران را ترک کردند و ایشان در آن زمان ۴ ساله بود؛ و ۱۱ ساکن استرالیا که سال ۲۰۰۷ از ایران خارج شده و در زمان مهاجرت ۷ ساله بود. در مورد اول، والدین در موج دوم و در مورد دوم در موج

سوم مهاجرت کرده‌اند. بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد احساس این مهاجرین همانند احساس والدین‌شان به وطن و وابسته به موج مهاجرتی والدین‌شان است.

م ۱۰: باحال‌ترین منظره‌هایی که دیدم تو ایران... من هنوز به احساسی دارم، احساس می‌کنم ایران خونمه... مهربوترین کسانی که تو رو نمی‌شناسن ولی بهت کمک می‌کنن ایرانی هستند... اینجا ایرانیایی خیلی باهم مهربونن، چون خودشونو مثل فامیل احساس می‌کنن.

م ۱۱: اینجا خیلی خوبه. مدام آدم احساس آزادی می‌کنه. اینجا احساس خوشحالی می‌کنم. ایران خوب نیست.

مهاجران سابقاً کوچک، به مناسک ایرانی اشاره می‌کنند. آن‌ها با نارضایتی، از تضاد فرهنگ جامعه میزبان با فرهنگ ایرانی درون خانه و تلاش برای برقراری تعادل بین آن دو می‌گویند.

م ۱۰: ما مثل ایران شب قبل تولد، جشن می‌گیریم. جشن چهارشنبه‌سوری، سیزده به در و عید می‌گیریم. باهمیم. مادرم هنوز سمنو درست می‌کنه و هفت سینای خیلی بزرگ می‌چینه.

م ۱۱: من عید رو دوست دارم ولی به خاطر اینکه اینجا کسی عید رو جشن نمی‌گیره، سخته آدم تو فاشش بره. ولی کریسمس همه جا دکور کریسمس داره، همه دارن خرید می‌کنن، همه شعرای کریسمس گوش می‌دن. اینجا تعطیله. وقتی عیده فقط برای ما عیده، برای بقیه عید نیست. سخته اون احساس خوشحالی رو که من واسه کریسمس دارم واسه عید داشته باشم. شاید آگه همه عید داشته باشن من خیلی دوست داشته باشم. هیشکی نیست که خوشحالی تو باهاش تقسیم کنی به جز پدر و مادر. وقتی ما کریسمس داریم، چون مامان و بابام ایرانیان برای اونا سخته که تو اون فاز برن. به خاطر همین همیشه هر دو تا رو داریم ولی هیچ کدوم رو نداریم... نیستش دیگه، اون طور که کریسمس بقیه هست مال ما نیست... هر دفعه که حرف کریسمس رو می‌زنیم پدر و مادرم می‌گن ولش کن امسال درخت کریسمس نذاریم. جوری که صبح عید پدرم دوست داره تخم مرغ رنگ کنه دوست نداره درخت کریسمسو دکور کنه. ولی من دوست دارم.

در ادامه، یافته‌ها حاکی از آن است که برای هیچ کدام از مهاجرینی که در کودکی مهاجرت کرده و با فرهنگ جامعه میزبان بزرگ شده‌اند، زندگی در ایران قابل تصور نیست:

م ۱۰: حجاب داشتن برام خیلی سخته. اینجا هیشکی به هیشکی کاری نداره هر کاری می‌خوام با بدنم می‌کنم... ۱۵ سالم بود به بار اومدم ایران. فقط چیزایی که مربوط به بدنم بود برام مهم بود. نمی‌تونستم قبول کنم مانتو بپوشم.

م ۱۱: نمی‌تونم ایران زندگی کنم. با تمام وجود دوست دارم ایران زندگی کنم حتی با همین وضعیتی که هست؛ ولی نمی‌تونم. افسرده می‌شم. احساس می‌کنم تو ایران زندگی چه فایده‌ای داره. واسه من ممکن نیست تو ایران زندگی کنم؛ ولی دوست دارم همه آدمایی که تو ایرانن، استرالیا باشن.

این گروه از مهاجرین فاقد تجربه زندگی در ایران هستند. آن‌ها خود را نه به عنوان یک خارجی، بلکه متعلق به جامعه میزبان می‌دانند ولی برخلاف انتظارشان با رفتارهای تبعیض‌آمیز روبرو می‌شوند. در مقایسه با این گروه از مهاجران، سایر گروه‌های مهاجر کمتر به این موضوع اشاره کردند. به نظر می‌رسد افرادی که در بزرگسالی اقدام به مهاجرت کرده‌اند کمتر نسبت به این مسائل حساس هستند. مهاجرین بزرگسال نسبت به برخوردهای بدی که به عنوان یک مهاجر ممکن است با آن روبرو شوند، آگاهی دارند و آن را طبیعی قلمداد می‌کنند و چاره‌ای جز پذیرش آن ندارند. اما کودکان دلیل چنین رفتارهایی را نمی‌دانند و آن را در ذهن خود حفظ می‌کنند.

م ۱۰: ۸ ماه تو کمپ خارجی‌ها بودیم که یه زندان قدیمی بود. ۸۰ تا خانواده بودیم. بعد از ۸ ماه گفتن می‌تونیم بریم تو یه آپارتمان. اولین کریسمس تو سوئد با کیسه زباله سیاه عروسکای قدیمی رو آوردن دادن به بچه‌ها مثل حیوون. هنوز زندانی‌های خطرناک اونجا بودن به خاطر همین ما بچه‌ها اجازه نداشتیم بریم بیرون. من تقریباً ۶ ماه اصلاً صحبت نکردم از سه ماه بعد از ورود به سوئد اصلاً صحبت نمی‌کردم... ۱۹۹۲ سال خیلی بدی بود. تو سوئد گروه‌های نازیست زیاد بودن. واسه برادرای بزرگم خیلی سخت بود. یه روز برادرم خونی اومد خونه چون یکی از این گروه‌ها که دیده بودن موهای سیاه زده بودنش. ۹۲ تا ۹۵ خیلی سخت بود؛ اما من که بچه بودم مدرسه می‌رفتم کسی اذیتم نمی‌کرد... پدرم بوره وقتی دارن با مادرم راه می‌رن بهش می‌گن چرا داری با یه خارجی زندگی می‌کنی انگار داری با حیوون زندگی می‌کنی...

م ۱۱: یه دوره‌ای تو مدرسه ابتدایی خیلی برام سخت بود. لهجه که جای خود. پل بودم ابروهای پیوسته داشتم... هیچ دوستی نداشتیم، تنها بودم. خیلی اذیت می‌شدم بچه‌ها اذیتم می‌کردن.

به‌طورکلی افرادی که در کودکی مهاجرت کرده‌اند اگر از ایران صحبت می‌کنند چه مثبت و چه منفی یادآوری‌شان چندان جنبه نوستالژیک ندارد و به نظر می‌رسد که دو فرهنگی بودن خود را پذیرفته‌اند. این افراد فقط به تفاوت‌ها اشاره می‌کنند. همچنین باید توجه داشت فرهنگ جامعه میزبان و دوره مهاجرت والدین بر نوع یادآوری آن‌ها اثرگذار است.

۵-۴. نوستالژی در بدو ورود

تمام یادآوری‌هایی که جنبه نوستالژیک دارند و نمونه‌ای از آن ذکر شد از نوع نوستالژی انعکاسی هستند. نوستالژی انعکاسی چنانچه بویم (۲۰۰۲) می‌گوید تنها در ذهن افراد اتفاق می‌افتد و اشتیاق برای گذشته فقط از طریق تخیل نمود می‌یابد و برعکس نوستالژی بازگشتی عمل‌گرایانه نیست. نوستالژی انعکاسی به‌عنوان یک مکانیسم دفاعی جنبه مثبت دارد. بسیاری از افراد در بدو ورود به جامعه میزبان، به دلیل ترک تمام چیزهایی که با آن آشنا بودند و همچنین قطع تعاملات اجتماعی دچار احساس نوستالژی می‌شوند. به نظر اختر (۱۹۹۹) نوستالژی که توأم با درد و شادی است هم باعث می‌شود فرد از جدایی آگاه شود و هم با تخیل اشیاء آشنا شاد شود.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد بیشتر افراد مهاجر در بدو ورود احساس ناراحتی و دل‌تنگی را تجربه می‌کنند. گسستن از تک تک افراد خانواده، دوستان، زبان و... همه و همه سبب می‌شود فرد در شرایط جدیدی قرار بگیرد و احساس تنهایی کند. تجربه نوستالژی به‌خصوص در بدو ورود به فرد کمک می‌کند که بر احساس تنهایی خود فائق آید و آماده ورود به جامعه جدید و انطباق با آن شود. پس از ورود به جامعه، این احساس کمتر می‌شود.

م ۱: اوایل اومده بودم، ۶ ماه اول خوب نمی‌خوابیدم. تمام مدت تو مقایسه بودم.

م ۲: روزای اول، ماه‌های اول خیلی خیلی برام سخت بود. اینجا خیلی بهم سخت گذشت. بعد ۵، ۶ ماه برگشتم ایران، از دانشگاه برام نامه اومد. دوباره اومدم. ولی بعداً یواش یواش خیلی بهتر شد... خیلی دلتنگ بودم. روزی یه نامه می‌نوشتم می‌فرستادم ایران... تا برنامه تلویزیون حرف ایرانو می‌زد صد تا گوش قرض می‌کردم که خبرای ایرانو بشنوم. بعد وقتی با هم سن و سال‌هایم آشنا شدم، یواش یواش عادت کردم.

م ۶: اوایل خیلی سخت بود اینکه از خانواده و عزیزانم جدا شده بودم و امکان تماس هم بسیار سخت بود. تنها امکان تماس مان در آن زمان تلفن و نامه بود؛ اما به مرور اینجا را خانه خودم به حساب آوردم.

م ۷: من ژانویه اومدم آلمان. تو اون موقع فضای آلمان خیلی مالخولیایی و سرده. سه، چهار ساعت روزه بقیش همش تاریکه. سه چهار ماه اول اصلاً انگیزه نداشتم برم بیرون. شاید بیرون رفتنم محدود می‌شد به خرید تو سوپرمارکت. یه سالی طول کشید.

م ۸: تو خونواده ما هیشکی از ایران نرفته بود. زندگی بدون خانواده تو ذهنم نمی گنجید. خیلی سخت بود. زبان بلد نبودیم. اوایل فکر می کردم تمام ساختمانای بلند سیدنی روی دوشام هستن. انقدر ناراحت بودم که نمی تونستم هیچ کاری انجام بدم. خونه اول یه ساعت گریه می کردم بعد می رفتم بیرون.

نوستالژی و دل تنگی اولیه پس از ادغام در جامعه میزبان از بین می رود. اختر می گوید فرد تبعیدی با فراموش کردن گذشته اش از نوستالژی اجتناب می کند و در نتیجه هویت پیشین اش را پشت سر می گذارد و فرد جدیدی می شود. نتایج این پژوهش با نظریه اختر مغایرت دارد. مردان شرکت کننده تبعیدی، بسیار گذشته خود را یادآوری می کنند و حال شان را با گذشته تعریف می کنند. ولی مهاجران دوره سوم بیشتر از یادآوری گذشته اجتناب می کنند و در جست و جوی هویت جدید هستند. در واقع گروهی که از لحاظ اقتصادی و اجتماعی زندگی در ایران را غیر ممکن می داند و آینده ای در ایران برای خود متصور نیست، تلاش می کند که کمتر ایران را به یاد آورد.

۵-۷. رؤیا

منشأ بسیاری از رؤیاهای ما وقایع و تفکرات روزمره است. همچنین نمود بسیاری از آرزوها، خواست ها و ترس هایمان را در رؤیاهای مان می بینیم. فروید (۱۳۸۵) می گوید رؤیاها همگی با هدف تحقق آرزوهای فرد شکل می گیرند. او معتقد است احساسات و عواطف منفی در رؤیا ناشی از آن است که رؤیا تحقق یک آرزوی نامشروع یا سرکوب شده است که خودآگاه فرد توان پذیرش آن را ندارد.

یکی از یافته های این پژوهش روایت های مهاجرین از رؤیاهای شان است. بسیاری از آن ها خواب بازگشت به ایران را می بینند اما برگشتی که با یک ناراحتی همراه است؛ انگار خودآگاه، بازگشت را نمی تواند بپذیرد و آن را با عواطف منفی همراه می کند.

م ۱: اوایل خواب می دیدم که بدون روسری رفتم بیرون... مرتب خواب ایرانو می بینم خواب خونه های قدیمی که توش بودیم.

م ۲: خواب ایرانو خیلی می بینم. همیشه گم می شم. در حالی که وقتی جوون بودم، خیلی خوب خیابونا رو بلد بودم، ولی الان فکر می کنم بیام ایران گم می شم. وقتی بچه های ایرانو می بینم راجع به ایران حرف می زنن خواب الان ایرانو می بینم. خواب خیابونای وحشتناک تهرانو می بینم. اگه خاطرات گذشته رو مرور کرده باشم خواب اونا رو می بینم.

م ۴: من هفته‌ای دو، سه شب خواب می‌دیدم که یا دستگیر شدم، یا دوستانی رو می‌دیدم.
م ۵: من همیشه خواب مادرمو می‌بینم، احساس می‌کنم یه اتفاقی قراره بیفته... خواب دیدم رفتم ایران بعد یه اتفاق بدی افتاده با خودم گفتم: چرا برگشتی داشتی اونجا زندگیتو می‌کردی.

افرادی که به دلایل سیاسی ایران را ترک کرده‌اند، خواب همان ترس‌های پیش از مهاجرت‌شان را می‌بینند. خواب دستگیری. م ۲ خواب گم‌شدن در تهران را می‌بیند انگار که تهرانی که به خوبی می‌شناخت در این سال‌ها غریبه شده و تبدیل به خیابان‌های وحشتناک و شلوغ شده است. م ۱ به عنوان یک زن، خواب می‌بیند که روسری، به سر ندارد و ترس‌اش در خواب نمایان می‌شود. در واقع، با استناد به نظریه فروید، خواب‌های مهاجرین آرزوی بازگشت را نمایان می‌کند؛ اما آن‌ها می‌دانند بازگشت امکان‌پذیر نیست، در نتیجه آن را سرکوب و آن را با اتفاقات بد همراه می‌کنند.

۶. نتیجه‌گیری

ایران یکی از کشورهایی است که طی چهل سال اخیر تعداد زیادی مهاجر به اقصی نقاط جهان فرستاده است. در این پژوهش با تعدادی از افراد که در سه موج مهاجرت اقدام به مهاجرت کرده‌اند، مصاحبه شد. یافته‌های پژوهش نشان داد در هر یک از این موج/دوره‌ها جامعه ایران ساختار متفاوتی داشته است؛ لذا یادآوری سرزمین مادری در بین مهاجرین هر یک از این موج‌ها متفاوت است. یادآوری مهاجران موج اول یادآوری دوران کودکی، اقوام و مناسک است و نوستالژی وطن جهت یافته به روابط فامیلی/اجتماعی موجود در ایران است. در مقایسه، یادگری گذشته و وطن در بین مهاجران موج دوم عمدتاً مشخصه سیاسی دارد و بر یادگری از فعالیت‌ها و روابط دوستی سیاسی‌شان متمرکز است. با تفاوتی چشمگیر، یادگری از وطن در بین مهاجرین موج سوم، کمتر نوستالژیک و عمدتاً جهت یافته به مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود در ایران است. دسته سوم مهاجران با گرایش قوی به فراموشی گذشته به دنبال ساخت هویتی جدید در جامعه میزبان هستند.

در یک جمع‌بندی، خاطرات مهاجران موج اول و دوم بیشتر جنبه نوستالژیک دارد و در گروه اول بر روابط احساسی و در گروه دوم صرفاً به حضور در ایران متمرکز است. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد جنسیت به عنوان یک کادر اجتماعی، کیفیت تجربه‌های نوستالژیک از وطن را در بین مهاجرین تحت تأثیر قرار داده است. نتایج حاصله نشان می‌دهد مردان نسبت به زنان تمایل بیشتری به بازگشت دارند. در واقع، شرایط اجتماعی و مردسالاری در ایران سبب می‌شود زنان بیشتر و بهتر در جامعه میزبان ادغام شوند و کمتر به بازگشت تمایل نشان دهند. همچنین احساس نوستالژیک به وطن در بین زنان عمدتاً حول محور خانواده و فرزندان است، در صورتی که در مورد مردان بیشتر معطوف به دوستان و روابط دوستانه در ایران است.

بررسی یادگیری از وطن در بین مهاجرینی که در کودکی مهاجرت کرده‌اند نشان می‌دهد این مهاجران در مقایسه با سایر گروه‌ها نسبت به جامعه میزبان و تبعیض‌ها حساس‌ترند، چرا که خود را متعلق به جامعه جدید می‌دانند و نمی‌توانند تبعیض و تفاوت‌گذاری بین خود و ساکنین اصلی جامعه میزبان را بپذیرند. این در حالی است که والدین این مهاجران با تبعیض‌های فوق‌الذکر راحت‌تر کنار آمده و در مواجهه با چنین تبعیض‌هایی آن‌ها را تا اندازه‌ای طبیعی قلمداد و تحمل می‌کنند. این امر می‌تواند منجر به برخورد بین جامعه مهاجر و جامعه میزبان شود. چیزی که کم و بیش در گوشه و کنار جهان شاهد آن هستیم. در نهایت، رد یادگیری از وطن در رؤیای مهاجران دنبال شد. آرزوی بازگشت که در خواب تحقق می‌یابد ولی به دلیل نبود امکان آن و عدم پذیرش بخش خودآگاه روان مهاجران، با ناراحتی و ترس که برگرفته از جامعه ایران در زمان مهاجرت بود، همراه می‌شود.

در خاتمه باید خاطر نشان کرد حس نوستالژی فقط محدود به مهاجران نیست و احساس مهاجرت در زمان (با وجود عدم تغییر مکان) می‌تواند احساس نوستالژی قوی نسبت به گذشته محو شده ایجاد کند. برای مثال در ایران سال‌های اخیر مسائل اقتصادی سبب شده طیف گسترده‌ای از مردم دچار حس نوستالژی نسبت به گذشته باستانی خود شوند. گذشته‌ای که چیز زیادی از آن نمی‌دانند ولی از آن آرمانشهر می‌سازند.

منابع

توکلی خمینی، عاطفه؛ عبدالملکی، جعفر؛ و منصف‌پور، محمدمهدی (۱۳۹۰). هویت مهاجران؛ تأملی در هویت نسل دوم ایرانیان مهاجر. *مطالعات ملی*، ۱۲(۳)، ۱۴۹-۱۶۸.

داوری، حدا؛ کرمانی، مهدی؛ نوغانی دخت‌بهمنی، محسن (۱۴۰۱). نوستالژی محمل ایدئولوژی یا ابزار عرفی‌نگری؟ نشانه‌شناسی المان‌های شهری. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، در دست انتشار. doi: 10.22034/jcsc.2021.529569.2411

شریعتی مزینانی، سارا؛ باستانی، سوسن؛ و خسروی، بهناز (۱۳۸۶). جوامعی در نوستالژی اجتماع نگاهی به پدیده معنویت‌های جدید در ایران از خلال مطالعه موردی دو نمونه از جمع‌های عرفانی روان‌شناسی، ۸(۳)، ۱۷۷-۱۹۵.

صفرحیدری، سعید؛ و صفرحیدری، حجت (۱۳۹۹). خوانشی جامعه‌شناسانه از نوستالژی در مدرنیسم ادبی (با تأکید بر آرای زیمل، وبر و لوکاج. پژوهش‌نامه مکتب‌های ادبی، ۴(۹)، ۱۳۶-۱۱۴. doi: 10.22080/rjls.2019.16651.1028

فروید، زیگموند (۱۳۸۵). تفسیر خواب (مترجم: شیوا رویگریان؛ چاپ چهارم). تهران: نشر مرکز.

محرر، احمد؛ و خطیبی قوژدی، محمد (۱۳۹۱). بررسی رابطه مدرنیته و بنیادگرایی اسلامی بر اساس مفهوم نوستالژی. *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۱(۲)، ۳۵-۵۵. doi: 10.30479/psiw.2012.177

مطبوعی‌نژاد، مهرزاد؛ خاتمی منگلی، ماندانا (۲۰۲۳). واکاوی جایگاه نوستالژی در ادبیات داستانی مهاجرت ایران با تأکید بر نویسندگان زن منتخب (اکرم پدram‌نیا، نسیم وهایی، فهیمه فرسای، فریبا صدیقیم). *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۶۸(۲۱)، ۱۰۳-۱۲۶.

نظری، علی‌اشرف (۱۳۹۹). پی‌جویی آینده در گذشته و بازنمایی امر نوستالژیک در ایران معاصر. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۱۵(۳)، ۲۳۶-۲۰۱. doi: 10.22034/ipsa.2020.412

Akhtar, S. (1999). The immigrant, the exile, and the experience of nostalgia. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 123-130.

Bellelli, G., & M. A. Amatulli (1997). Nostalgia, immigration, and collective memory. In J.W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé, et al., *Collective Memory of Political Events: Social Psychological Perspectives* (Pp. 209-233), Taylor & Francis.

Boym, S. (2002). *The future of nostalgia*. Basic Books.

Davis, F. (1979). *Yearning for yesterday: A sociology of nostalgia*. Free Press.

Friedman, N. (2004). Nostalgia, nationhood and the ne immigrant narrative. *Iowa Journal of Cultural Studies*, 5, 77-87.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۰۲

دوره ۱۷، شماره ۳
پاییز ۱۴۰۳
پایه ۶۷

- Ghorashi, H. (2003). Multiple Identities between continuity and change The narratives of Iranian women in Exile. *Focaal*, 42, 63-75.
- Gibson, M. A. (2001). Immigrant adaptation and patterns of acculturation. *Human Development*, 44(1), 19-23.
- Hakimzadeh, S. (Sep. 1, 2006). *Iran: A Vast Diaspora Abroad and Millions of Refugees at Home*. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/iran-vast-diaspora-abroad-and-millions-refugees-home>
- Halbwachs, M. (1950). *The Collective Memory* / trans. FJ Ditter and VY Ditter. Introd. M. Douglas, London: Harper Colophon.
- Khorsandi, A. (2012). *Music-related Nostalgic Experiences of Young People Living in Migration*. University of Jyvaskyla.
- Naghibi, N. (2009). Revolution, Trauma, and Nostalgia in Diasporic Iranian Women's Autobiographies. *Radical History Review*, 2009(105), 79-91.
- Sadeghi, S. (2016). The burden of geopolitical stigma: Iranian immigrants and their adult children in the USA. *Journal of International Migration and Integration*, 17, 1109-1124.
- Sadeghi, S. (2019). Racial boundaries, stigma, and the re-emergence of "always being foreigners": Iranians and the refugee crisis in Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 42(10), 1613-1631.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L.m & Szapocznik, J. (2010). Rethinking the concept of acculturation: implications for theory and research. *American Psychologist*, 65(4), 237.
- Sedikides, C., T. Wildschut, L. Gaertner, C. Routledge and J. Arndt (2008). Nostalgia as enabler of self-continuity. *Self-continuity: Individual and Collective Perspectives*, 227-239.
- Seil, W. (2010). "Tito Time", A Nation's idealized past: Collective memory and cultural nostalgia through the memorialization of charismatic leaders.
- Svašek, M. (2008). Who cares? Families and feelings in movement. *Journal of Intercultural Studies*, 29(3), 213-230.
- Volkan, V. D. (1999). Nostalgia as a linking phenomenon. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 1(2), 169-179.
- Zhou, X., Sedikides, C., Wildschut, T. & Ding, G. (2008). Counteracting Loneliness: On The Restorative Function of Nostalgia. *Psychological Science*, 19(10), 1023-1029.